

DE WEVERSTRAAT NABIJ DE ZUIDERBEEK IN WOORD, BEELD EN POEZIE

- Deel 1: De Geschiedenis van “Beekhof” (1660-1900)-

De Weverstraat te Oosterbeek¹

*...Twee kleine meisjes werden witter wijl zij kwamen
de kleejjes ruischten, zoetjes klonken namen
van dingen die zij saam bespraken.
Nu kwam een paar van man en vrouw,
dat stil voorbijging, en de hoofden deinden
even bijeen. De huizen stonden
het droom'rig aan te zien, vreemd langs den weg,
elk met een ander front, met kleine tuinen
waarin het duister stond onder de struiken,
en in de diepe nissen van de boomen,
de linden, waaruit duisternis scheen heen te droomen.
Maar hier en daar verbrak een holle weg de rij
der huizen, en gaapte zwart als eindeloos...*

Inleiding

Het beeld van de Weverstraat rond 1900, dat in bovenstaande dichtregels wordt geschetst door Sander Wienecke, die aan deze straat in huize “Beekhof” opgroeide, verschilt nogal met hoe de weg er een halve eeuw eerder uitzag: “een mulle zandweg, door de dorpelingen de Weverstraat genoemd”. Aldus Jacob Cremer² in zijn herinneringen aan zijn bezoek aan de kunstschilder Frederik Hendrik Hendriks, die iets hogerop aan deze zandweg woonde. Van oudsher leidde de al in een akte uit 1738 zo genoemde Weverstraat vanaf de Oude Kerk omhoog tot ongeveer de kruising met de huidige Van Eeghenweg. Vandaar tot aan de Utrechtseweg was er slechts sprake van een smal zandpad. Pas eind zestiger jaren van de 19^e eeuw werd de Weverstraat doorgetrokken tot aan de Utrechtseweg.

In 1660 brengt Isaäc van Geelkercken, landmeter van het Hertogdom Gelderland en het Graafschap Zutphen, het dorp Oosterbeek in kaart (Afb.1). Behalve rondom de Oude Kerk en langs de huidige Benedendorpsweg stonden er toen ook al huizen in het hogerop gelegen gedeelte van de Weverstraat, dat parallel loopt aan de Zuiderbeek. In een huis direct gelegen aan de beek, het latere “Beekhof”, woont in 1680 Hermen Hermesen. Het jaar daarvoor is hij vader geworden van een zoon en in het doopregister staat achter de naam Hermesen “de Wever” vermeld. Mogelijk heeft de Weverstraat haar naam te danken aan deze Hermen Hermesen de Wever.

Historisch interessant is dat op de kaart van Isaäc van Geelkercken ook de namen staan vermeld van de bewoners van de huizen aan de Weverstraat nabij de Zuiderbeek. Niet ver van de

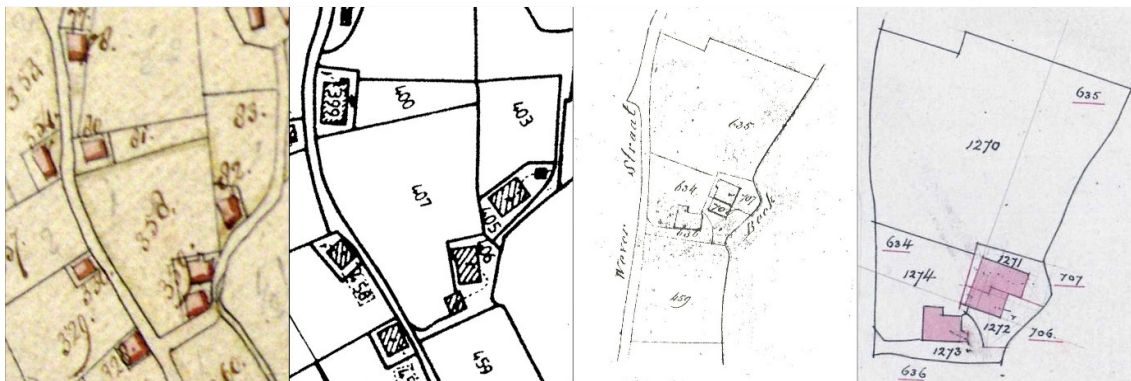
splitsing met de huidige Van Eeghenweg woonde Hendrik Aalberts en iets zuidelijker Brant Hendriks in een huis direct gelegen aan de Zuiderbeek. De slingerende beek en diens oorsprong in de huidige heemtuin “De Zomp” staan op de Geelkercken-kaart duidelijk aangegeven. Als in 1818 een pre-kadastrale kaart³ van Oosterbeek wordt opgemaakt (Afb.2, links), is het huis van Aalberts terug te vinden met nr. 80; dit huis zal later bekend komen te staan als “Pena Rima”. Het huis van Brant Hendriks staat aangeduid met nr. 359. Dit huis zou uitgroeien tot “Beekhof”, terwijl uit de later bijgebouwde schuur het huis “Vredehof” is ontstaan. Het huis dat aan de overzijde van de Zuiderbeek is gebouwd (nr. 82), zou de geschiedenis ingaan onder de naam “Beekstuk”. Op het oorspronkelijke terrein van “Beekhof” zou eind 19^e eeuw nog een huis worden gebouwd met de naam “Komatipoort”.

Afb.1: Detail van de Geelkercken-kaart uit 1660. De loop van de Weverstraat en, parallel daaraan de Zuiderbeek, is duidelijk aangegeven. (Bron: Het Utrechts Archief)

In dit artikel (“De Geschiedenis van Beekhof van 1660 tot 1900”) staat het huis centraal dat ooit in bezit was van Brant Hendriks. Het zou uitgroeien tot het doktershuis “Beekhof”, de naam waaronder het in de 20^e eeuw bekend stond. Daarvoor droeg het ruim 20 jaar lang de naam “Casa Malang”. In 1900 komt de kunstschilder Evert Ekker op “Beekhof” wonen en schildert vanuit zijn atelier de huizen in zijn directe omgeving. In het begeleidende artikel (“De Wereld van Evert Ekker”) staan deze schilderijen centraal en zal de geschiedenis van deze omliggende huizen worden beschreven. Dit tweede artikel beschrijft ook de activiteiten van Ekker om “Beekhof” tot een trefpunt van kunstenaars te maken. Hoewel de bovengenoemde namen van

deze huizen veelal van latere datum zijn, zullen wij bij de beschrijving van hun geschiedenis steeds deze namen gebruiken.

Afb.2: Van links naar rechts: Details uit de pre-kadastrale kaart van Oosterbeek uit 1818 en kadastrale (hulp-)kaarten van Oosterbeek (sectie D) uit 1832, 1849 en 1862. (Bron: Gelders Archief, Arnhem)

“Beekhof” tot in de Napoleontische tijd (1660-1811)

De op de Geelkercken-kaart genoemde Brant Hendriks, ook wel bekend als Brant Brantsen, was de zoon van Hendrik Brantsen⁴, kerkmeester te Oosterbeek, uit diens tweede huwelijk (1625) met Geertjen Berendsen. Zij was een dochter van Berend Jans(en) en afkomstig van Klingelbeek. Brant Hendriks volgde zijn vader op als kerkmeester. Hij trouwde in 1666 voor de kerk in Oosterbeek met Grietje Willemsen. Zij was de weduwe van Tijs van Reemst en afkomstig van IJsseloord. Daar ging het echtpaar na hun huwelijk ook wonen. Zij kregen er zes kinderen.

Brant Hendriks blijkt in 1680 nog steeds, maar dan slechts voor de helft, eigenaar te zijn van “Beekhof”. Dat volgt uit een “magescheid” (boedelverdeling) tussen Gerrit Jansen (van Ommeren), weduwnaar en boedelhouder van Willemken Jansen, en de drie kinderen van deze Willemken Jansen uit haar eerdere huwelijk (1652) met Jan Cornelissen. Na diens dood was Willemken Jansen nog kort getrouwd geweest met Lambert Berensen (van Elden), voordat zij in 1667 huwde met Gerrit Jansen. De andere helft van het huis valt onder de te verdelen boedel en behoorde al toe aan de overleden Willemken Jansen en haar eerste man.

De regeling die in het “magescheid” tussen Gerrit Jansen en zijn drie stiefkinderen wordt getroffen, houdt in dat alle “gerede en ongerede” goederen aan hem worden toebedeeld en dat de kinderen voor hun aandeel in de nalatenschap worden uitgekocht. Tot de ongerede (onroerende) goederen behoort overigens niet alleen de helft van “Beekhof”, maar onder andere ook de hofstede waar Jansen zelf woont, bestaande uit “huijs hoffbergh ende schuur”. Zijn helft

van “Beekhof” wordt in die tijd bewoond door de al in de inleiding genoemde Hermen Hermesen.

Jansen gaat verschillende leningen aan met telkens zijn “gerede en ongerede” goederen als onderpand. Al snel blijkt dat hij aan de daaruit voortvloeiende financiële verplichtingen -ook die ten opzichte van zijn stiefkinderen- niet kan voldoen. Hij wordt dan ook meerdere keren “gepeijnt” (gerechtelijke inbeslagname van de bezittingen van een schuldenaar ter executie). Zo ook in januari 1683 door Petrus van de Wall, “*Ontvanger des Ampts Rencum*”, bij wie Jansen een schuld van 1100 gulden heeft. Deze “peijndinge” heeft tot gevolg dat Van de Wall naast een “*camp bouwland groot drie molder gesaai*” ook Jansens helft van “Beekhof” gerechtelijk krijgt toegewezen, zij het onder beding van een “redemptie” (recht van terugkoop) binnen zes jaar. Daarmee is Gerrit Jansen dan al zijn bezittingen kwijt. Een jaar eerder had hij namelijk de hofstede waar hij zelf woonde, ook al aan deze Petrus van de Wall en diens vrouw Cornelia Aertsen verkocht. Er is weinig reden om aan te nemen dat Jansen gebruik heeft gemaakt van zijn recht op terugkoop. Zijn helft van “Beekhof” zal inderdaad in de daarop volgende jaren door Van de Wall zijn verkocht, maar aan wie is onbekend.

Pas in 1718 verschijnt “Beekhof” weer in beeld. Het “*halve huijs en halve landt*” wordt dan door Geurt Geurtsen en Bartje Maassen, in 1696 in Oosterbeek voor de kerk getrouwd, voor 700 gulden verkocht aan het echtpaar Jan Beerends⁵ en Henrickje Lamers. Overigens was ten tijde van de verkoop deze helft van “Beekhof” verhuurd aan een zekere Gerrit Olthoff. Om welke helft het hierbij gaat, wordt niet duidelijk. Ook wordt de eigenaar van de andere helft in de betrokken akte niet vermeld.

In 1752 staat volgens een hypotheekakte de ongedeelde hofstede van “Beekhof” op naam van Jan Beerents en Hendrina Stroobant. Indien dit dezelfde Jan Beerends is als degene die in 1718 de helft van “Beekhof” had gekocht - en mogelijk de andere helft al in bezit had-, is hij nu kennelijk hertrouwd. De enige dochter uit dit huwelijk, Wendelina, werd in 1738 als lidmaat van de kerk aangenomen en zal dus rond 1720 zijn geboren. Deze Wendelina Jansen trouwde in 1740 met Roelof Cornelissen, afkomstig van Valkenhuijsen, zoon van Cornelis Willemsen en Megteld Roelofs. Wanneer Jan Beerents in 1753 overlijdt, wordt “Beekhof” gemeenschappelijk bezit van Hendrina Stroobant (overleden 1762), dochter Wendelina en schoonzoon Roelof Cornelissen.

Roelof Cornelissen en Wendelina Jansen kregen zeven kinderen, te weten vier dochters en drie zonen. Dochter Mechteld Roelofs bleef op “Beekhof” wonen, samen met twee ongehuwde broers en haar ongehuwde zusje Jantjen⁶. Mechteld was zelf driemaal getrouwd. Haar eerste man, Herman Sonderman, overleed in 1776. Twee jaar later hertrouwde zij met Hendrik Jansen van Sonnenberg en tenslotte in 1805 met Derk Huisman. Alle drie huwelijken van Mechteld Roelofs bleven kinderloos.

Vader Roelof Cornelissen overlijdt in 1775 en zijn vrouw Wendelina in 1788/89. Daarop volgend wordt in februari 1790 tussen de erfgenamen een “onverbrekelijk magescheid opgerigt”. Daarin wordt vastgelegd dat de onroerende goederen, die naast “Beekhof” ook nog vier stukken bouwland omvatten, waarvan twee op de Hameruskamp en een in het Zweiersdal,

gemeenschappelijk bezit blijven. In 1810, de ongehuwde broers zijn dan al overleden, komen niet alleen Jantjen en Mechteld Roelofs, maar ook haar derde man Derk Huisman binnen een periode van zes weken te overlijden. In 1811 wordt “Beekhof” door hun erfgenamen via een veiling verkocht.

De weg die aan de zuidkant grensde aan het terrein van “Beekhof” en vervolgens schuin omhoog liep, stond in de tweede helft van de 18^e eeuw bekend als “de weg na(ar) den Bergh”. Nog eind 19^e eeuw woonden mensen boven aan de latere Fangmanweg “Op den berg”. In 1899 kreeg deze weg officieel de naam Kerkhofweg en in 1910 die van Fangmanweg. Bijgaande staalgravure (Afb.3) brengt deze “weg na den Bergh” en zijn naaste omgeving in beeld.

Afb.3: “Eene vallei bij Oosterbeek, met het dorp in het verschiet”. Staalgravure door Henricus Wilhelmus Couwenberg naar een tekening door Abraham Johannes Couwenberg. Particuliere collectie. Uit: “De omstreken der stad Arnhem in twaalf kunstplaten”. A.J. Couwenberg, Arnhem (1835).

Derk en Evert Brands van Rees (1811-1839)

De nieuwe eigenaar van “Beekhof” is Derk van Rees (Afb.4, links). Hij had het huis met een inmiddels bijgebouwde schuur en bouwland (ruim 70 are) in februari 1811 via bovengenoemde veiling voor een bedrag van 1300 gulden gekocht. Zelf zou hij echter nooit op “Beekhof” wonen. Derk van Rees (1759-1837), gehuwd met Hendrina Brands Minne (1754-1837), was

behalve landbouwer ook boswachter bij de Domeinen. In die laatstgenoemde functie bewoonde hij gratis het boswachtershuis dat ten noordoosten van de toenmalige “Geerkamp” was gelegen⁷. In 1806 werd tijdens het bewind van Lodewijk Napoleon een lijst opgesteld van domeingoederen die in 1807 verkocht zouden kunnen worden⁸. Wat het rentambt de Veluwe betreft, stond op deze lijst ook het huis waar Van Rees woonde. Er werden echter geen kopers gevonden die de gevraagde prijs wilden betalen, en ook de veilingen van 1810 en 1812 leverden geen resultaat op. Na de Franse tijd vonden er in het kader van het Amortisatiesyndicaat⁹ nog een drietal grote veilingen plaats, te weten in 1825, 1828 en 1838. Uit de veilingaankondiging van 1828 kan opgemaakt worden dat Derk van Rees nog steeds -gratis- op dezelfde plek woonde. Het perceel wordt immers omschreven als een huis, schuur, bakhuis en put met een stuk bouwland “*wordende het Huis en Land van den Boswagter D. Van Rees gratis bewoond en gebruikt*”. Ook deze keer is er geen koper, maar in 1830 wordt het perceel samen met de “Eikelen- en Geerkamp” alsnog door de Douarière Baronesse van Rechteren- van Spaen gekocht van de Domeinen. Daarbij is sprake van verdeling van huur en lasten, zodat het aannemelijk is dat Derk van Rees als huurder in het huis is blijven wonen.

De dreigende verkoop van de boswachterswoning vanaf 1807 kan voor Derk van Rees de reden zijn geweest om uit te zien naar een andere behuizing. Maar als hij in 1811 “Beekhof” koopt, kan hij nog steeds over de boswachterswoning beschikken. Hij verhuist dan ook niet, maar in zijn plaats gaat zijn zoon Evert Brands van Rees (1789-1852) met zijn vrouw Egberta Geertruida van Beem (1792-1847) op “Beekhof” wonen. Evert Brands van Rees (Afb.4, links) was landbouwer en in 1824 als gemachtigde en aanwijzer betrokken bij de afbakening van de kadastrale grenzen van de gemeente Oosterbeek. Ook was hij bij de laatste domeinveiling van 1838 één van de twee taxateurs. Zoals eerder gemeld, stond als beroep van vader Derk van Rees in de kadastrale gegevens van 1832 “opzichter der Domeinen” vermeld. In de boedelscheidingsakte opgemaakt na het overlijden van Derk en zijn vrouw in 1837 staat bij zoon Evert Brands als beroep “boswachter” vermeld. Kennelijk had vader Derk in de laatste jaren van zijn leven promotie gemaakt en was het boswachterschap op zijn zoon Evert Brands overgegaan. Derk en Hendrina van Rees liggen waarschijnlijk in de Oude Kerk van Oosterbeek begraven, aangezien Derk daar een graf had gekocht¹⁰. Overigens was zoon Evert Brands ook actief als administrerend kerkmeester van de Hervormde Gemeente te Oosterbeek.

Nadat hun beide ouders kort na elkaar waren overleden, wordt de nalatenschap tussen de beide zonen Evert Brands en Jan onderling verdeeld. Evert Brands erft alle vastgoed, waaronder “Beekhof” en een stuk land dat bekend stond als “Zweersdal”. Jan van Rees ontvangt een in waarde gelijk aandeel in meubilair en huisraad, have, vee en contanten. Lang zou Evert Brands van Rees echter niet op “Beekhof” blijven wonen. De laatste domeinveiling in 1838 werd een dusdanig groot succes, dat bijna alle domaniale bospercelen werden verkocht. Daardoor werd mogelijk ook het boswachterschap van Van Rees overbodig. Hoe dan ook, hij ziet om naar andere werkzaamheden en aanvaardt een functie als sluiswachter aan de kort daarvoor gereedgekomen Zuid-Willemsvaart (Sluis 10 te Asten, nabij Helmond). Hij heeft zijn broer Jan gemachtigd om al zijn roerende en onroerende goederen in Oosterbeek te verkopen en alle financiële zaken voor hem af te handelen. Op de veiling van 6/13 augustus 1839 ten huize van Jan van Rees wordt “Beekhof” met omringend land (Afb.2, midden links; nr. 406+407) voor

een bedrag van 2400 gulden aangekocht door Willem Willemsen, landbouwer, wonende te Oosterbeek.

Willem Willemsen (1839-1847)

Willem Willemsen (Afb.4, links) kan “Beekhof” meteen “in eigen genot en gebruik” aanvaarden met uitzondering van “de kamer, een gedeelte van het achterhuis en een gedeelte van de schuur”. Deze ruimten zijn tot 1 mei 1840 verhuurd aan de Oosterbeekse huisschilder Karel Willem Baank¹¹. Hoewel Willemsen maar kort op “Beekhof” heeft gewoond, heeft hij twee belangrijke ontwikkelingen in gang gezet. In de eerste plaats verbouwt hij in 1840/41 de schuur van “Beekhof” tot een separaat huis met achterhuis en verkoopt dit vervolgens aan de Oosterbeekse bakker Jan Binnenkant. Dit huis zal later uitgroeien tot meerdere gebouwen, waarvan de in de Tweede Wereldoorlog verwoeste villa “Vredehof” de bekendste is. Daarnaast verbouwt Willemsen het eigenlijke “Beekhof” en splitst het in een gescheiden voor- en achterhuis. Dit bood de mogelijkheid om het voorhuis te verhuren aan gasten die in de zomermaanden in Oosterbeek verbleven. De situatie zoals Willemsen die achterlaat, is te zien op een kadasterkaart uit 1849 (Afb.2, midden rechts), waarbij het voorhuis van “Beekhof” vermeld staat onder nr. 707, het achterhuis onder nr. 706 en het toekomstige “Vredehof” onder nr. 636.

Nadat Jan Binnenkant “Vredehof” had gekocht van Willem Willemsen, bouwt hij nog een schuurtje bij en verkoopt het geheel vervolgens in augustus 1846 aan Willem Derksen, eveneens bakker en woonachtig te Oosterbeek. Daarna komt alles in oktober 1849 in handen van Roelof Karel, winkelier te Oosterbeek. Wanneer deze huis en grond in juni 1855 via een veiling weer verkoopt aan Willem Verhagen, portier op kasteel Doorwerth, blijken toonbank, winkelkasten en verdere winkelopstand niet bij de koop inbegrepen. Het lijkt er op dat Roelof Karel in het pand weliswaar een winkel hield, maar er zelf niet woonde en de rest van het pand had verhuurd. In oktober 1860 verkoopt Willem Verhagen, inmiddels als kastelein woonachtig in Den Haag, zijn percelen aan Steven van Burk, metselaar, wonende te Oosterbeek. In de verkoopakte is er wederom sprake van de verplichting “*gestand te doen aan de regten van huur, welke derden daar op hebben verkregen*”. Steven van Burk, die behalve metselaar ook aannemer was, heeft tot zijn dood in 1893 op “Vredehof” gewoond en dit pand in die jaren steeds verder uitgebreid. Voor de verdere geschiedenis van “Vredehof” zij verwezen naar het begeleidende artikel (“De Wereld van Evert Ekker”).

Meindert Evers (1847-1871)

In december 1847 verkoopt Willem Willemsen het voor- en achterhuis van “Beekhof” voor 2000 gulden aan Meindert Evers, meesterschilder, woonachtig te Oosterbeek. Hiermee treedt een periode van bestendiging in, want de familie Evers zal tot 1882 in het huis wonen. Meindert Evers (1817-1871) was in 1842 in algehele gemeenschap van goederen getrouwd met Johanna Elizabeth Gerritsen. Zij overleed echter al in december 1846, twee dochters en een zoon

nalatend. Meindert hertrouwt in augustus 1847 met Geurdina Everdina Raadman. Op 11 november 1848 gaat het echtpaar een hypothecaire lening aan van 3000 gulden bij Mr. G. van Eck, notaris te Arnhem, om de koopsom aan Willemsen mogelijk te maken. Het lijkt er op dat de financiering van de aankoop problemen gaf en dat Mr. Van Eck Evers te hulp is geschoten. Ruim twee jaar na hun huwelijk overlijdt ook Meindert Evers' tweede vrouw; zij hadden één dochter, Antonia Elske Alisea Hillegonda. Uit de boedelbeschrijving volgend op het overlijden van zijn tweede vrouw blijkt dat van de drie kinderen van Evers uit zijn eerste huwelijk er nog maar één dochter, Johanna Elisabeth, in leven is. Uit dezelfde akte blijkt eveneens dat "Beekhof" inwendig ingrijpend is verbouwd. Er is nu sprake van "een voorkamer ter rechterzijde" en "een woonkamer". Opvallend is dat bij de beschrijving van de inboedel van de voorkamer een "tafelstel" vermeld wordt. Dit doet de gedachte opkomen dat deze kamer als gastenverblijf voor zomergasten was ingericht. In april 1851 gaat Meindert Evers (Afb.4, links) buiten alle gemeenschap van goederen een derde huwelijk aan met de in 1830 geboren Fenneke Evers. Uit dit huwelijk worden acht kinderen geboren, vier dochters en vier zonen, waarvan er één jong is overleden. Meindert zelf overlijdt in 1871 en ligt begraven¹¹ op de Oude Begraafplaats van Oosterbeek (Afb.4, rechts).

Afb.4: (Links) Handtekeningen van eigenaren en bewoners van "Beekhof".
(Rechts): Graf van Meindert en Fenneke Evers op de Oude Begraafplaats van Oosterbeek.

Moele en Moele Bergveld

Als in 1857 het Nieuw Arnhemsch Adresboek¹² verschijnt met daarin voor het eerst ook gegevens over de inwoners van Oosterbeek, wordt bevestigd dat het voorhuis van "Beekhof" wordt verhuurd aan zomergasten. In 1858 staat Gerrit Moele als bewoner van het voorhuis vermeld (alleen 's zomers) en Meindert Evers als bewoner van het achterhuis. Gerrit Moele (Afb.5, links) was een Amsterdams architect die vooral bekend is geworden door de bouw van de "Papegaai" aan de Amsterdamse Kalverstraat, een kerk in neogotische Willem II-stijl en

momenteel rijksmonument¹³. Overigens was Gerrit Moele al in december 1857 overleden, maar kennelijk was het adresboek toen al gedrukt. In de jaren 1859-1863 staat Catharine Frederika Hensken als de weduwe Moele vermeld als bewoner van “Beekhof”.

Afb.5: (Links): Gerrit Moele, getekend door J.C van Rossum (1840). (Bron: Collectie Stadsarchief Amsterdam)
 (Midden): Gerrit Frederik Moele Bergveld en zijn vrouw Suzanna Hartgerink. (Bron: A. Anderson)
 (Rechts): Mollusc verzameld door W.A.P.F.J. Zijnen Wartel in Nederlands-Indië en door hem verscheept naar 's-Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. (Bron: Naturalis, Leiden)

In 1860 leent de weduwe Moele aan Meindert Evers renteloos een bedrag van 3150 gulden, waardoor diens huis en grond met een tweede hypotheek worden belast. Daar dochter Antonia uit zijn tweede huwelijk mede-eigenaresse is van het onroerend goed en zij nog minderjarig is, heeft Evers daartoe de toestemming nodig van de Arrondissements Regtbank in Arnhem. Als motivering voor zijn verzoek voert Evers aan, dat hij voornemens is de *“panden die in bouwvalligen staat verkeeren en dringend herstelling behoeven, te verbeteren en te vergrooten... , waarna de percelen eene veel grootere waarde zullen verkrijgen dan zij thans hebben en zijne inkomsten er aanzienlijk door zullen verbeterd worden.”* De gevraagde toestemming wordt inderdaad verleend. Overigens sluit Evers ook nog een tweede, onderhandse lening af bij de weduwe Moele ten bedrage van 1500 gulden.

Inderdaad vindt er in 1861 een grondige verbouwing van “Beekhof” plaats. Als Meindert Evers en Steven van Burk, zijn buurman van “Vredehof”, in 1861 een klein stuk van hun grond uitruilen, staat in de bijbehorende akte vermeld dat het oude gebouw is getransformeerd in een *“Heerenhuis met daaraan verbonden woning en werkplaats”*. Laatstgenoemde woning en werkplaats zijn in eigen gebruik van Evers en zijn gezin. Een kadasterkaart uit 1862 (Afb.2, rechts) laat zien dat zowel het voorhuis (nr. 1271) als het achterhuis (nr. 1272) is uitgebouwd. Een indruk hoe “Beekhof” er na de verbouwing uitzag, is op te maken uit de tekening die Maria

Vos in 1867 van dit deel Oosterbeek maakte (Afb.6). Geheel links staan het hoge voorhuis en lage achterhuis van “Beekhof” afgebeeld. Het dubbele woonhuis met daarachter een tweetal hoge bomen is “Pena Rima”, terwijl het lage donkere huis halverwege “Beekhof” en “Pena Rima” hoogstwaarschijnlijk “Beekstuk” is¹⁴.

Afb.6: Maria Vos, Gezicht op Oosterbeek, 1867. (Bron: Gelders Archief, Arnhem)

Vanaf 1861 krijgt de weduwe Moele in Oosterbeek gezelschap van haar neef Gerrit Frederik Bergveld, zoon van haar zus Hendrikje Hensken. Deze Gerrit Frederik was tevens voormalig compagnon van zijn oom Gerrit Moele, met wie hij een makelaarskantoor had aan de Kromme Waal in Amsterdam. Toen Gerrit Moele zich vanwege zijn leeftijd uit het bedrijf wilde terugtrekken, vroeg Gerrit Frederik Bergveld officieel toestemming om zijn naam te mogen veranderen in Moele Bergveld, zodat de firmanaam gehandhaafd kon blijven. In 1854 wordt zijn verzoek bij koninklijk besluit goedgekeurd en in 1858 wordt het bedrijf onder de naam “Moele Bergveld” door de weduwe Moele formeel aan hem overgedragen. Overigens zou Moele Bergveld zijn timmerbedrijf annex makelaarskantoor in Amsterdam al in 1860 afstoten, om verder als architect door het leven te gaan.

Moele Bergveld vindt in Oosterbeek onderdak in “Pena Rima”, waar tot voor kort de kunstschilder Frederik Hendrik Hendriks had gewoond. In zijn eerste Oosterbeekse periode (1861-1865) was Moele Bergveld in Oosterbeek actief als architect en ontwierp hij onder meer de “Klompenschool” (1863) en “Hoogerheide” (1865)¹⁵. Mogelijk is hij ook als architect betrokken geweest bij de verbouwing van “Beekhof” in 1861. Landelijk is hij vooral bekend geworden als mede-oprichter (1855) en voorzitter van het in Amsterdam gevestigde genootschap “Architectura et Amicitia”¹⁶. Ook zijn van hem prenten bekend, onder meer van de huizen aan de noordkant van de Dam in Amsterdam. In 1866 wordt hij stadsarchitect van Doesburg, waarna hij zich in 1881 als architect vestigt in Arnhem. In 1886 keert hij terug naar Oosterbeek, waar hij tot zijn dood blijft wonen aan de Stationsweg. Gerrit Frederik Moele Bergveld (1829-1895) en zijn vrouw Suzanna Hartgerink (1829-1899) liggen beiden (Afb.5, midden) begraven op de Oude Begraafplaats van Oosterbeek¹¹.

De Weduwe Moele blijft nog tot 1868 in Oosterbeek wonen, zij het niet langer op “Beekhof”, maar in huize “Barbice” zuidelijker langs de Weverstraat. Overigens staat zij in 1864 en 1865 in het adresboek vermeld als de weduwe Bergveld. Mogelijk is dit een vergissing, aangezien de families Moele, Bergveld en Moele Bergveld wel erg moeilijk uit elkaar te houden waren. Maar het is ook mogelijk dat met de weduwe Bergveld haar zus Hendrikje Hensken bedoeld werd, de moeder van Moele Bergveld, die eveneens in 1857 weduwe was geworden. Dat de familie zich thuis voelde in Oosterbeek blijkt ook uit het feit dat in 1868 Jean Samuel Gallaj als bewoner van “Beekhof” staat vermeld. Deze in Genève geboren commissionair was gehuwd met Anna Sophia Bergveld, een zus van Moele Bergveld. Ook zij zouden in 1884 naar Oosterbeek terugkeren en tot hun dood hier blijven wonen. Jean Samuel Gallaj en Anna Sophia Bergveld liggen beiden begraven op de Oude Begraafplaats van Oosterbeek, evenals hun jong overleden broer Nicolaas Bergveld¹¹.

De erfgenamen Evers (1871-1882)

Als Meindert Evers in 1871 overlijdt, zet zijn vrouw Fenneke het schildersbedrijf voort. Vanaf dat moment tot 1944 zal het voorhuis van “Beekhof” nagenoeg continu worden bewoond door artsen. In de jaren 1872-1874 woont er dokter C. Hartog, maar over hem zijn geen nadere gegevens bekend. Fenneke overlijdt in 1874 en wordt bij haar man begraven (Afb.4, rechts). De kinderen blijven na haar overlijden in het achterhuis wonen en het schildersbedrijf wordt overgenomen door de oudste zoon Evert Hendrik. Deze verhuurt het voorhuis in 1875 aan Dr. W.A.P.F.L. Zijnen Wartel en in 1877 aan Dr. Georg Julius Wienecke. Nadere gegevens over deze personen staan verderop in dit artikel vermeld.

In 1873 had Fenneke haar zwager Jacob van Zanten, hoofdonderwijzer te Zeist, tot voogd over haar minderjarige kinderen benoemd. In 1879 neemt deze het erfdeel over van Everdina Evers –een van de dochters, inmiddels getrouwd met H.M.P. de Vries, horlogemaker te Amsterdam– en is nu dus samen met de zes andere kinderen mede-eigenaar van “Beekhof”¹⁷. In 1880 besluiten zij om “Beekhof” via een veiling in onderdelen te verkopen. Daartoe wordt het perceel bij het voorhuis (nr. 1270; Afb.2, rechts) gesplitst in een noordelijk en een zuidelijk deel, van elkaar gescheiden door een gemeenschappelijke heg die vanaf de Weverstraat tot aan de beek komt te lopen (verder aangeduid als de Van Zanten-heg). Het zuidelijk deel tezamen met het voorhuis (nr. 1271) wordt bij de veiling gekocht door Georg Julius Wienecke, die al drie jaar als huurder in het voorhuis woonde. Het stuk land ten noorden van de Van Zanten-heg wordt later dat jaar aangekocht door de Amsterdamse zakenman Pieter Nicolaas Muller. Op dit perceel zou enige jaren later het huis “Komatipoort” worden gebouwd (zie aansluitend artikel “De Wereld van Evert Ekker”). Het achterhuis wordt eigendom van Evert Hendrik Evers, maar in 1882 besluit deze om ook dit deel van “Beekhof” aan Wienecke te verkopen en uit Oosterbeek te vertrekken. Zo komt er na 35 jaar een einde aan de verbondenheid van de familie Evers met “Beekhof”.

Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk Zijnen Wartel

In 1875 vestigt Dr. W.A.P.F.L. Zijnen Wartel zich in het voorhuis van “Beekhof”. Hij was op 19 februari 1832 te Arnhem geboren en dankte zijn indrukwekkende reeks voornamen aan het feit dat hij was geboren op de verjaardag van de latere koning Willem III, die dezelfde voornamen droeg. Hij diende als chirurgijn-majoor in het Koninklijk Nederlands-Indisch leger en werd in 1866 bevorderd tot Officier der Gezondheid 1^e klasse. Behalve als arts was hij in Indië ook actief als wetenschappelijk onderzoeker. Zo stelde hij *“een verzameling modellen die eene rijke bijdrage leveren tot de kennis van de eilanden Flores, Solor, Timor, Alor, Rotte en Savo”* ter beschikking van het ’s-Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, het huidige Naturalis. De door hem verschepte mollusken zijn daar nog steeds te bewonderen (Afb.5, rechts).

Zijnen Wartel kreeg al op jonge leeftijd problemen met zijn gezondheid, en nadat zijn tweejarig verlof in Nederland al een keer was verlengd, werd hem eind 1873 eervol ontslag uit de krijgsmacht verleend *“wegens ongeschiktheid tot het gaan hervatten van den werkelijken dienst tengevolge van lichaamsgebreken”*. Na zijn terugkeer uit Indië ging hij eerst in Gouda wonen, waar hij in januari 1872 trouwde met Margaretha Elisabeth van Bijleveld. Drie maanden later verhuist hij naar Oosterbeek, waar hij allereerst woont op “Vreeberg”. Daar overlijdt Margaretha al in november van dat jaar, waarschijnlijk in het kraambed. Een jaar later hertrouwt hij met Johanna Wilhelmina van Staa, met wie hij in 1874 een dochter krijgt, Helena Gesina Francisca Zijnen Wartel. Lang heeft hij niet op “Beekhof” gewoond, want al in maart 1876 sterft W.A.P.F.L. Zijnen Wartel op 44-jarige leeftijd. Uit de boedelbeschrijving opgemaakt na zijn overlijden blijkt dat hij nog geld tegoed had van een aantal patiënten, hetgeen aangeeft dat hij in de korte tijd dat hij in Oosterbeek woonde, een artspraktijk met apotheek had opgebouwd.

Zijn weduwe blijft nog tot en met 1881 op “Beekhof” wonen. Dat heeft mogelijk te maken met het feit dat een zus van Zijnen Wartel, Maria Louiza, en haar man, de KNIL kapitein Jean Bernard du Puij de Montbrun, sinds 1873 eveneens in Oosterbeek woonden. De op “Beekhof” geboren dochter Helena Zijnen Wartel studeerde farmacie en promoveerde in 1906 aan de Universiteit van Amsterdam op een proefschrift, getiteld: *“Phytochemische waarnemingen over cyaanwaterstof”*. Zij leidde jarenlang de apotheek Zijnen Wartel aan de Berg en Dalscheweg in Nijmegen. Zij bleef ongehuwd en overleed op 17 juli 1938 in Nijmegen.

De familie Wienecke (1877-1900)

Terwijl de weduwe Zijnen Wartel nog op “Beekhof” woonde, diende zich al een nieuwe arts aan als bewoner van het voorhuis in de persoon van Georg Julius Wienecke (Afb.7, links). Hij werd in 1821 in het Duitse Nordhausen geboren en studeerde geneeskunde, onder meer in Koblenz. Aangezien hij de ambitie had om als arts in de tropen te gaan werken, verhuisde hij in 1849 naar Harderwijk, om daar in dienst te treden van de geneeskundige dienst van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch leger. In datzelfde jaar vertrok hij naar Batavia, waar hij vanaf

1851 de rang van Officier der Gezondheid 2^e klasse bekleedde. Hij was als arts actief op Java en Sumatra. Tijdens een verlof in Europa in 1858 werd hij genaturaliseerd tot Nederlander. Na terugkeer in Indië werd hij onder meer gedetacheerd op Timor en uiteindelijk in Malang op Oost-Java. Daar huwde hij in 1870 met de in 1842 in Middelburg geboren Sietske Abrahamsz. Zij was een nicht van de schrijver Multatuli, met wie zij in 1861 een kortstondige relatie had. Multatuli zag in haar de toekomstige Hertogin van Sumatra¹⁸. Nadat zij met Multatuli had gebroken, publiceerde zij in 1866 een eigen literair werk onder de titel: “*Eene damestheevisie en Klaasje Zevenster*”. In 1867 vertrok zij als gouvernante naar Nederlands Indië. Bij hun trouwen was Wienecke al bijna 50 jaar oud en stond op het punt om met pensioen te gaan. Nog in datzelfde jaar keerden zij definitief terug naar Europa. Aanvankelijk gingen zij wonen in het Duitse Heiligenstadt, waar in 1872 hun oudste zoon Hans (Johannes Cornelis) werd geboren. Vandaar verhuisden zij naar Aalten in de Achterhoek, waar in 1874 hun jongste zoon Sander (Carl Alexander) werd geboren. In 1877 betrok het gezin het voorhuis van “Beekhof”.

Afb.7: (Links): Georg Julius Wienecke. (Bron: Naturalis, Leiden)
 (Midden links): Sietske Abrahamsz. (Bron: <https://nl.pinterest.com>)
 (Midden rechts): Hans (Johannes Cornelis) Wienecke. (Bron: P. van der Lijke)
 (Rechts): Sander (Carl Alexander) Wienecke. (Bron: M. Lagaaij)

Behalve arts was Wienecke ook wetenschapper en als zodanig geïnteresseerd in de unieke fauna van Nederlands Indië. Hij heeft vele in Europa onbekende vissen, reptielen en amfibieën opgestuurd naar 's-Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, aanvankelijk uit Java, Borneo en Celebes, maar later ook uit Timor. De parallel tussen de carrières van Wienecke en Zijnen Wartel is opvallend. Beiden hebben als tropenarts in Nederlands Indië gewerkt, hadden vergelijkbare wetenschappelijke interesse en hebben belangrijke collecties naar Leiden gestuurd. Aangezien het aantal Officieren der Gezondheid beperkt was, is het zelfs niet onaannemelijk dat Zijnen Wartel en Wienecke elkaar kenden. Hoewel speculatief, is het zelfs mogelijk dat Wienecke op aanraden van Zijnen Wartel in Oosterbeek is komen wonen. Hoewel hij als tamelijk afstandelijk bekend stond, verzorgde Wienecke als arts in Oosterbeek ook kosteloos consulten voor minder bedeelde inwoners. De apotheek in het huis had hij mogelijk overgenomen van Zijnen Wartel.

Als Wienecke in 1880 het voorhuis van “Beekhof” koopt, geeft hij het huis een eigen naam, te weten “Casa Malang”, genoemd naar de stad waar hij en Sietske waren getrouwd. Zoon Sander wijdde in “Boort”¹ onderstaand sonnet aan het huis en de plek waar hij als kind opgroeide:

Oosterbeek (Casa Malang)

*De scheem're nacht omhult in wolkenwring'len
elk huis van 't dorpje, daalt in de vallei,
en rijst, omkringt de onzeek're boomenrij
langs 't afgaand straatje en bergt zijn rustig sling'ren.*

*Zacht koeltje zucht streelende met zijn ving'ren
de zwakke klaaggalm van de trein ver – dichtbij
spreekt woord voor woord een beekje in mijmerij,
heel klein komt lichtje van lantaren tjing'len.*

*Maar bol en zwaar en donker blauw gespannen,
welkt boven al dit vaag de hemelboog,
en elke ster fonkt fel op 't duister dreigen.*

*Klaar glanst het maangezicht, dat wou wel bannen
de droeve scheem'ring in zijn lachend stijgen;
boom, muur glimt op, dat blinkt van 't mane-oog.*

Georg Wienecke herbergt in zijn huis een grote collectie insecten en reptielen, die hij uit Indië had meegenomen. Daarnaast koopt hij in 1882 het achterhuis van Evert Hendrik Evers. Lang heeft hij echter niet van zijn bezit kunnen genieten, want al in 1884 overlijdt Georg Julius Wienecke, vermoedelijk als gevolg van een steenpuistinfectie. Op zijn graf op de Oude Begraafplaats van Oostenbeek¹¹ staat slechts de tekst: “Hier Rust, Dr. G.J. Wienecke, Gep. Off. van Gez. O.I.L.” Voor zijn belangrijke bijdrage aan de wetenschap kreeg hij internationale erkenning. Zo draagt sinds 1880 een door hem als eerste beschreven Sumatraanse zeekreeft officieel de naam *Palinurellus wieneckii*. Verder was hij Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en heeft hij diverse Duitse en Russische onderscheidingen ontvangen.

Oudste zoon Hans Wienecke (Afb.7, midden rechts) erfde na de dood van zijn vader het achterhuis. Hij is vooral bekend geworden als grafisch ontwerper van munten en herdenkingspenningen. Zo ontwierp hij de beeldenaar “Wilhelmina type IV”, die in de periode tussen 1922 en 1945 op alle zilveren guldens werd geslagen. Vanwege Wieneckes pro-Duitse sympathieën verbood Koningin Wilhelmina na de oorlog het verdere gebruik van deze beeldenaar¹⁹. Hij overleed in 1945 in Apeldoorn.

Jongste zoon Sander (Afb.7, rechts) wordt eigenaar van het voorhuis. Hij studeerde rechten en werd na zijn promotie rechter in Nederlands Indië. Daarnaast schreef hij al op jonge leeftijd eenvoudige gedichten, die in 1905 werden gebundeld onder de titel “Boort”. (Behalve de in dit artikel opgenomen gedichten staat in deze bundel ook het gedicht “De Poes”, dat in 2004 door Gerrit Komrij werd opgenomen in zijn bloemlezing “Nederlandse Poëzie van de 19e en 20e eeuw”). Na zijn terugkeer uit Indië publiceerde hij avondvullende toneelstukken, waaronder “Xanthippe” en “Hella Mone”, en de bundel “Liedjes van Liefde”. Hij overleed in 1948 in IJsselmuiden.

Beide zonen gaan na hun middelbare schoolopleiding studeren in Amsterdam. Moeder Sietske (Afb.7, midden links) verhuist in de jaren 1887-1889 eveneens naar Amsterdam, de stad waar zij een groot deel van haar jeugd had doorgebracht. In die periode verhuurt zij het achterhuis aan de rijtuigschilder Gerrit Martens Nijholt, de latere bouwer van het huis “Komatipoort”. Vanaf 1890 woont zij echter weer op “Casa Malang” in Oosterbeek. Zij was een nicht van Multatuli en na zijn dood in 1887 probeerde diens tweede vrouw Mimi (Hamminck Schepel) Sietske zover te krijgen om hun correspondentie met Multatuli gezamenlijk uit te geven. Sietske antwoordt haar dat zij alle brieven van Multatuli op diens verzoek heeft verbrand en weigert Mimi in Oosterbeek te ontvangen. Daarbij gebruikt zij mede als argument dat in die jaren de Freule van der Wijck bij haar in huis woont²⁰.

Afb.8: (Links): Advertentie voor veiling “Casa Malang”. Arnhemsche Courant (1900).
(Rechts): Foto van “Beekhof” begin 20^e eeuw na afbraak van het achterhuis. De personen op de foto zijn waarschijnlijk Evert Ekker en zijn vrouw Lucie van Dam van Isselt. (Bron: HDR, Oosterbeek)

In 1897 probeert de familie Wienecke “Casa Malang” en het achterhuis via een veiling te verkopen. De hoogste bieder is de Oosterbeekse aannemer Jan van Burk, zoon van de Steven

van Burk die tot zijn dood op “Vredehof” was blijven wonen. Zijn bod van 8055 gulden wordt door de familie echter onvoldoende geacht en de huizen worden niet verkocht. In 1900 wordt “Casa Malang” opnieuw geveild (Afb.8, links). Nu gaat de familie akkoord met een bedrag van slechts 4212 gulden en worden beide huizen verkocht aan Bart van Leeuwen, een schoonzoon van Steven van Burk. Na de verkoop verhuist Sietske naar Zeist om dichterbij haar oudste zoon te kunnen wonen. In 1910 publiceert zij nog haar “Multatuli-herinneringen” als een terugblik op haar leven. Zij sterft in 1912 in Zeist en ligt daar begraven.

“Beekhof” in de 20^e eeuw

Als Bart van Leeuwen in 1900 “Casa Malang/ Beekhof” koopt, laat hij het achterhuis, waar lange tijd de familie Evers had gewoond, slopen. Het voorhuis (Afb.8, rechts) verhuurt hij vervolgens aan de kunstschilder Evert Cornelis Ekker. Hiermee vangt een nieuwe periode aan in de geschiedenis van “Beekhof”, die tot september 1944 zou duren. Deze geschiedenis, alsmede die van de omliggende huizen “Vredehof”, “Pena Rima”, “Komatipoort” en “Beekstuk”, staat beschreven in het begeleidende artikel “De Wereld van Evert Ekker”.

Eindnoten

1. C.A. Wienecke, Boort, Eenvoudige Gedichten, W. Kirchner, Amsterdam (1905).
2. J.J. Cremer, Romantische werken, deel XIV, D. Noothoven Van Goor, Amsterdam (1881).
3. Gelders Archief, Arnhem.
4. Hendrik Brantsen was in eerste instantie getrouwd met Grietje Derickx, met wie hij een zoon had. Nadat zij in 1624 was overleden, trouwde hij met Geertjen Berend(t)sen. Nadat Geertjen in 1641 was overleden, hertrouwde hij in datzelfde jaar met Grietje Schuijlings. Dit huwelijk bleef kinderloos. Hendrik Brantsen overleed in 1648.
5. Deze Jan Beerends (ook wel aangeduid als Jan Beerndts of Jan Berentsen) is mogelijk een nazaat van een broer van Geertjen Berendsen, de moeder van Brant Hendriks, die ook Jan Berentsen heette.
6. Van de drie zonen van Roelof Cornelissen en Wendelina Jansen stierf Cornelis (1742-1746) al op jonge leeftijd. De beide anderen, Jan (1750-1801) en Willem (1753-1805) bleven als vrijgezel op “Beekhof” wonen. Dochter Hendrina (1744) trouwde met Joseph de Kraaij en woonde in Gouda; dochter Geertruijd (1755) was gehuwd met Jan Rietman in Arnhem. Na het overlijden van Mechteld en Jantjen in 1810 waren deze beide zussen samen met Neeske, een dochter uit een eerder huwelijk van Derk Huisman, de erfgenamen.
7. Het huis lag aan de Utrechtseweg tussen de huidige Mariëbergweg en de Jonkheer Nedermeijer van Rosenthalweg.
8. K. Bouwer, Voor profijt en genoeg. De geschiedenis van bos en landschap van de Zuidwest-Veluwe, Hfdst. 7 en 8, Matrijs, Utrecht (2008). Dit boek bevat onder meer informatie over de verkoop en veilingen van domeingoederen.

9. Het Amortisatiesyndicaat was een in 1822 door Koning Willem I opgericht financieel fonds dat primair bedoeld was om de staatsschuld af te lossen, maar dat door de koning ook gebruikt werd om buiten het parlement om openbare werken te kunnen financieren.
10. C. Meijer, Bezittingen en schulden, baten en lasten van de Hervormde Gemeente te Oosterbeek in 1825, Schoutambt en Heerlijkheid 1 (2) 1-8 (1987).
11. De volgende in dit artikel beschreven personen liggen begraven op de Oude Begraafplaats van Oosterbeek:
 - C093: Karel Willem Baank (1801-1877)
 - C026: Meindert Evers (1817-1871) en zijn vrouw Fenneke Evers (1830-1874)
 - A289: Gerrit Moele Bergveld (1829-1895) en zijn vrouw Suzanna Hartgerink (1829-1899)
 - A253: Jean Samuel Gallaij (1811-1890) en zijn vrouw Anna Sophia Bergveld (1822-1900)
 - A011: Nicolaas Bergveld (1825-1861)
 - A219: Georg Julius Wienecke (1821-1884)
12. Nieuw Arnhemsch Adresboek, Coers en Roest, Arnhem.
13. https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Papegaai
14. Het witte huis tussen “Beekhof” en “Pena Rima” is huize “Vrede Hoeve” aan de overkant van de Weverstraat. In dit huis, gelegen op de noordelijke hoek van het huidige Van Deldenpad, zou later de stalhouderij van Jan Ploeg gevestigd zijn.
15. A. Martin en J. van Zoelen, Cornelis Adrianus Sangster. Dorpsarts en bouwheer van “Hoogerheide”, Schoutambt en Heerlijkheid 23 (2) 15-24 (2009).
16. https://nl.wikipedia.org/wiki/Architectura_et_Amicitia
17. In 1872 had Fenneke Evers de twee kinderen uit de beide eerste huwelijken van haar man al uitgekocht.
18. J. van Zoelen, De hertogin van Sumatra in Oosterbeek, Schoutambt en Heerlijkheid 22 (4) 23-32 (2008).
19. C. Fasseur, Wilhelmina. Krijgshaftig in een vormeloze jas, Olympus, Amsterdam (2003).
20. J. Pée, Multatuli en de zijnen, Wereldbibliotheek N.V., Amsterdam (1937).

Anneke Martin

Joop van Zoelen

Februari 2018

Email: jovazo@wxs.nl

Website: <http://www.zonneheem.nl>